

Tabu teme u zbirci Cvjetovi zla Charlesa Baudelairea

Šokčević, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:489558>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskog jezika (nastavnički smjer) i Engleskog jezika
(prevoditeljski smjer)

Marija Šokčević

Tabu teme u zbirci *Cvjetovi zla* Charlesa Baudelairea

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Tina Varga Oswald

Osijek, 2023.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Dvopredmetni diplomski studij Hrvatskog jezika (nastavnički smjer)
i Engleskog jezika (prevoditeljski smjer)

Marija Šokčević

Tabu teme u zbirci *Cvjetovi zla* Charlesa Baudelairea

Diplomski rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Tina Varga Oswald

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 25. rujna 2023.

Marija Jokčević, 0115071667

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. O književnopovijesnom razdoblju: između realizma i modernizma.....	6
3. O autoru Charlesu Baudelaireu	11
3.1. O zbirci <i>Cvjetovi zla</i>	12
4. O tabu temama	14
4.1. Invalidnost	16
4.2. Spolnost i spolna nastranost	17
4.3. Bol i smrt	18
4.4. Alkoholizam	19
4.5. Okultizam	20
5. Analiza tabu tema u <i>Cvjetovima zla</i>	21
5.1. Invalidnost	21
5.2. Spolnost i spolne nastranosti	23
5.3. Bol i smrt	27
5.4. Alkoholizam	31
5.5. Okultizam	32
5.6. Eksploatacija radne snage.....	34
6. Zaključak.....	36
7. Literatura	38

1. Uvod

Tijekom povijesti može se uočiti da u svim civilizacijama i društvima uvijek vrijedi određeni etički kodeks kojim se utvrđuje poželjno od nepoželjnog ponašanja. U ovom radu istražuju se koncepti društvenih tabua i stigmati u lirskoj zbirci *Cvjetovi zla* koju je napisao francuski pjesnik Charles Baudelaire. Sama je zbirka u tadašnje vrijeme završila na sudu zbog kontroverznog sadržaja. Ishod suđenja bio je negativan, pa je Baudelaire, između ostalog, bio prisiljen ukloniti šest pjesama iz zbirke kako bi ju mogao nastaviti izdavati. Ta činjenica daje dovoljno materijala za razmišljanje o moralnim načelima u svezi sa sadržajem zbirke. Postavljaju se pitanja o kojim tabu temama Baudelaire piše, na koji su način prikazane te kakav je odnos pjesnika prema njima. Analizom se preispituje pretpostavka da Baudelaire prikazom tabu i stigmatiziranih tema ukazuje na propast tadašnjeg društva, njegovu nemoralnost i sklonost destruktiji. U radu se prvo donose činjenični podaci o Baudelaireu te književnopovijesnom razdoblju u kojemu je djelovao, a to je kraj 19. i početak 20. stoljeća, odnosno riječ je o razdoblju između epoha realizma i modernizma. Nakon toga iznose se dosadašnje spoznaje o tabuima i stigmama s različitih neknjiževnih perspektiva, ali potom i u književnosti. Nadalje slijedi analiza *Cvjetova zla* s obzirom na navedene teorijske postavke. U radu je istražena prisutnost sljedećih tabu tema: invaliditet, spolnost i spolna nastranost, bol i smrt, alkoholizam, okultizam i eksploatacija radne snage.

2. O književnopovijesnom razdoblju: između realizma i modernizma

Baudelaireova književna djelatnost započinje krajem 19. stoljeća i traje do polovice 20. stoljeća, odnosno njegova djela nastaju na prijelazu iz jednog stoljeća u drugo. No, upravo taj prijelaz značajan je u svjetskoj književnosti jer označava kraj jedne književne epohe, realizma, i početak nove književne epohe, modernizma. Upravo zbog te činjenice nije moguće svrstati Baudelairea i njegovo stvaralaštvo u samo jednu književnu epohu, već je Baudelaire književnik na razmeđu realizma i modernizma. Obilježja obje epohe dolaze do izražaja u njegovim djelima. Prva epoha jest realizma, čiji naziv potječe od latinske riječi *res*, što znači stvar. Poetika realizma zagovara oponašanje zbilje, odnosno „nastoji opisati ljude, prirodu i događaje na takav način da se čitatelju čini kako to odgovara nekoj zamisli o tome kakav je zapravo svagdašnji život“ (Solar 2003: 222). U realizmu dolazi do prevlasti proze i romana nad ostalim književnim rodovima i vrstama, što odgovara književnim konvencijama tog razdoblja. Zagovara se naracija i detaljni opisi, odnosno tehnike kojima se lakše mogu obraditi teme koje okupiraju običnog čovjeka a zahtijevaju više kartica teksta, nego što stane u lirski djela, što je razlog nepopularnosti lirike u toj epohi. No u tom razdoblju nastala su i značajna dramska i lirski djela. Solar navodi Baudelaireove *Cvjetove zla* kao iznimku od poetike realizma jer je riječ o lirskoj zbirci s pretežito modernističkim obilježjima koja nastaje u razdoblju realizma (Solar 2003: 223-224).

Modernizam je uslijedio nakon realizma, modernistički pravci počeli su se formirati još krajem 19. stoljeća, no modernizam kao književna epoha započinje u drugoj polovici 20. stoljeća a traje do 70-ih godina 20. stoljeća, iako granice među epohama nisu jasno utvrđene. U tom se razdoblju „mijenjaju tehnike, tematike, načela stvaralaštva, obrada i svrha književnosti u ranije nepoznatom ritmu, u ritmu koji podsjeća na ritam izmjena u modi“ (Solar 2003: 268). Umjetnici teže prema stvaranju inovativnih tehnika i izraza te uvođenju novina u svoje stvaralaštvo. Takav će odnos u književnosti uzrokovati hermetičnost djela koja su razumljiva jedino intelektualnoj eliti. Modernizam se dijeli na četiri razdoblja s obzirom na načela koja prevladavaju u njima, a to su esteticizam, avangarda, kasni modernizam i postmodernizam. Unutar svakog razdoblja uočava se pluralizam književnih pravaca. (Solar 2003: 268-270) Obilježja esteticizma prisutna su u Baudelaireovoj poeziji. Riječ je o razdoblju u kojemu se naglašava izgradnja autonomne poezije, koja treba biti građena na proturječju, prikazivati destrukciju čovjeka kao i čovjeka koji nije siguran ni u šta. Navedene značajke čine srž poetike modernizma, a Charles Baudelaire istaknuo se u tom području kao utemeljitelj modernističke poezije jer je svojim književnim radom potaknuo uvođenje noviteta u književnost, osobito u liriku, ali i promijenio prevladavajuće mišljenje o književnosti, što je rezultiralo stvaranjem nove književne poetike i epohe. Jedan od

književnih pravaca koji nastaje u tom razdoblju, a značajan je za Baudelairea, jest simbolizam. Teorijske odrednice simbolizma nastaju na temelju Baudelaireove pjesme *Suglasja*. Simbolisti daju prednost konotativnom značenju i njegovom učinku. Simbol označava povezanost između stvarnog i osjetilnog, nestvarnog i nevidljivog, a svrha je poezije približi se glazbi. Nadalje, sljedeće načelo kojim se vode književnici ovoga razdoblja jest *l'art pour l'art*, što se s francuskog prevodi kao umjetnost radi umjetnosti. Tim načelom naglašava se nesocijalna uloga književnosti te promjena shvaćanje književnosti kao isključivo umjetničke vrijednosti, a ne sredstva kojim se problematizira stvarnost. (Solar 2003: 270-276)

Interpretacije djela suvremene književnosti trebaju uključivati i odnos djela prema stvarnosti. „Suvremena književnost je ona i onakva književnost koja odgovara upravo suvremenoj stvarnosti“ (Solar 1982: 29), što se može shvatiti na dva načina. Prvi način sugerira da je riječ o književnosti koja opisuje čovjekov svakodnevni život i njegove promjene, pri čemu se upravo ta svakodnevica shvaća kao suvremena stvarnost. Drugi način podrazumijeva da se odnos književnosti i stvarnosti temelji na književnoj obradi, koja se smješta u središte zanimanja pri tumačenju djela, a sam sadržaj ostaje u pozadini. Drugim riječima, bitno je *kako* je djelo napisano, a ne *o čemu* ono govori jer sadržaj djela proizaći će iz načina obrade. No, takav pristup nije funkcionalan te je optimalno usklađivati prvo i drugo gledište pri čemu se zaključuje da tematika i obrada djela nastaju pod jednakim utjecajem stvarnosti te oba treba uzeti u obzir pri interpretaciji djela. Ipak, suvremenu književnost ne možemo shvatiti kao zrcalo stvarnosti jer ona to nije. Ta književnost ne prikazuje stvarnosti, već preoblikuje dio stvarnosti. (Solar 1982: 29-31)

„Suvremenost je tako neodvojiva od razumijevanja života i svijeta, odnosno od napora da se doista živi tako da to bude u skladu sa suvremenim »trenutkom povijesti«. A taj napor osmišljavanja izražava upravo i književnost. Suvremena se stvarnost tako ne može ni radi analize sasvim odvojiti od suvremene književnosti; ona nije tek nekakav samo materijalni svijet, niti je život iz kojeg smo isključili književnost. Suvremena književnost »ulazi« u suvremenu stvarnost; suvremena je književnost dio suvremene stvarnosti.“ (Solar 1982: 30)

Bitno obilježje suvremenosti jest progresivan razvoj industrije i tehnike, porast broja stanovnika i ubrzanje prijenosa informacija. Međutim, to osuvremenjivanje, iako je predstavljalo napredak, nije poboljšalo životni standarda stanovništva, već je naglasilo razlike među njima. Primjerice, nastao je generacijski jaz. Mladež i starije stanovništvo sve teže komuniciraju jer ne mogu pronaći zajednički jezik niti razumijevanje jedni za druge. Brzina života utječe na stvaranje dojma o nemogućnosti postojanja uporišta, koje bi čovjeku pružilo osjećaj sigurnosti.

Stoga, u djelima suvremene književnosti često se opisuje raskid s tradicijom, likovi koji žive u trenutku s pretežito relativnim poimanjem stvarnosti. (Solar 1982: 39-41)

„Ubrzanje ritma promjene cjelokupne životne sredine dovodi do problema prilagođavanja na novu okolinu i na potpuno nov način života, a to – bez obzira na poboljšanje uvjeta života – mora voditi i do osjećaja izgubljenosti, do krize prekida s tradicijom i do uspostavljanja stanovitih protuslovlja između »staroga« i »novoga« u odvijanju svakodnevnog, običnog ljudskog života.“ (Solar 1982: 40)

Nadalje, promjene nisu zaobišle ni područje politike. Sve radikalniji politički pristupi mijenjaju odnose političke moći između zemalja, odnosno mijenjaju se državne granice, društvena uređenja te položaj zemalja u svjetskoj ekonomiji. Brzina i intenzitet političkih promjena uzrokovali su dva svjetska rata, koja su obilježila povijest svojom silinom razaranja. Osim toga, razlike između siromašnih i bogatih postaju sve veće, velik porast stanovništva dovodi do nestašice energije i sirovina u nerazvijenim zemljama, dok u razvijenim zemljama ljudi, iako žive u izobilju, postaju apatični, nezadovoljni vlastitim životima te raste broj osoba koje pate od mentalnih bolesti, kao i stopa kriminaliteta, dok nemoralnost postaje norma. Međutim, događale su se i promjene s pozitivnim učinkom, poput revolucija koje su težile unaprijediti oblik državne vladavine ili društveno uređenje, zatim dekolonizacija i shvaćanje važnosti stjecanja ekonomske i državne neovisnosti, što su postali ostvarivi ciljevi. (Solar 1982: 50-51)

Za vrijeme Baudelaireova života, Francusku je zahvatio niz promjena na gotovo svim razinama. Uglavnom su te promjene bile potaknute političkim odlukama vladajućih, no njihov utjecaj širi se na druga područja života. Nakon revolucije iz 1789. godine, uslijedilo je nekoliko restauracija na području Francuske. Politička moć neprestano prelazi iz ruku jedne vladajuće skupine u ruke druge, koje su imale oprečna gledišta o državnom uređenju Francuske. Jedina konstanta jest potlačenost siromašnih i radnika, kojima se priznaju neka prava, ali ne i ona koja bi im omogućila veći angažman na političkoj sceni, a to je pravo glasa na izborima. Uslijedila je pobuna, koja je završila u korist potlačenog stanovništva. Iznos izbornog cenzusa je smanjen, čime se povećao broj glasača, no i dalje nije bilo uvedeno opće pravo glasa. (Carpentier, Lebrun 1999: 207-211)

Francuska je također doživjela tehnološki razvoju o obliku industrijalizacije. Iako je razvojem industrije povećan broj zaposlenih, životni standard nije se značajno poboljšao.

„Uoči 1848. godine radnici u krupnoj industriji čine samo oko četvrtinu radne snage. Prevladavaju radnici koji rade u malim radionicama; najviše ih je u građevinskom sektoru, u to vrijeme

najvažnijem sektoru u Parizu. Tekstilni radnici i ostali radnici koji za račun jednog veletrgovca rade u svojoj kući žive u najgorim uvjetima. (...) Njihovi uvjeti stanovanja, radno vrijeme i plaće su najbjeđniji“ (Carpentier, Lebrun 1999: 213).

Francuska je i dalje opterećena brojnim sukobima unutar, ali i izvan vlastitih granica. Na nestabilnost države utječu česte izmjene oblika vladavine, odnosno vladajućih skupina. Sukobi na vrhu događali su se između republikanaca i monarhista, odnosno glavni je problem nesuglasje oko toga treba li Francuska biti uređena kao republika ili monarhija. Svaka izmjena donosila je nove izazove i nezadovoljene skupine pri čemu su se nezadovoljni nastavljali boriti za prevlast, a oni na nižim društvenim položajima pokretali su revolucije radi poboljšanja životnih uvjeta i ostvarenja svojih prava. Krize i ratovi također su obilježili ovaj dio francuske povijesti. Ubrzo nakon dolaska na vlast cara Luja Napoleona Bonaparte, Francuska ulazi u ekonomsku krizu i rat s Pruskom. Po završetku rata s Pruskom, Francuska je promijenila državno uređenje u republiku te je kao zemlja gubitnica morala platiti golemu ratnu odštetu i oduzet joj je teritorij dviju pokrajina. No, nemiri unutar države nastavili su se jer tijela javne vlasti i dalje nisu usuglašena oko državnog uređenja – Nacionalna skupština zalaže se za monarhiju, a Thiers, nositelj izvršne vlasti, za republiku. Nakon što je postalo očigledno da narod favorizira republikansko uređenje, Nacionalna skupština ukida prihode nacionalnoj gardi i radnicima, što uzrokuje veliku pobunu i uspostavljanje Komune u Parizu. Razdoblje Komune obilježio je izrazito tragičan završetak pri čemu je većina pobunjenika bila pogubljena, deportirana ili osuđena na progonstvo. Ti su događaji otvorili oči vladajućima, koji uviđaju da je jedino rješenje uvođenje republikanskog političkog sustava. Međutim, novo uređenje ne donosi mir među narodom jer dolazi do podijele na političku ljevicu, desnicu i centar. Radikali pobjeđuju na parlamentarnim izborima, no uslijedili su protesti radnika koji traže bolje radne uvjete, ali vlada uspješno zaustavlja sve pobune. No unutarnje nezadovoljstvo i dalje je prisutno, a tako će i ostati jer na pomolu je izbijanje Prvog svjetskog rata. (Carpentier, Lebrun 1999: 216-233)

Svi prethodni događaji utjecali su i na Baudelairea. On se kao pjesnik poistovjećivao s potlačenim stanovništvom, štoviše sudjelovao je u pobuni 1848. godine na strani potlačenih. No, ubrzo je odustao od takvog angažmana smatrajući, u skladu sa svojom pesimističnom naravi, da u takvim okolnostima jedan pjesnik ne može biti od pomoći. U to je vrijeme prevladavalo opće nezadovoljstvo, ljudi su izgubili povjerenje u sustav i smatralo se da je pravda nedostižna. U jednakom položaju i do istih zaključaka došao je i Baudelaire. On je prezirao političke figure i ideologiju jer su silom nastojali uspostaviti autoritet i svoja pravila. Osjećao se kao zatvorenik, a ne slobodni građanin, a takvo gledište potaknuto je društvenom atmosferom koja odlikuju

apsurdnom, neizbježnom dosadom i osjećajem besmislenosti življenja. (Pavletić 1992: 66-68) Položaj umjetnika, a time i Baudelairea također je bio kontradiktoran i vrlo često im nije preostalo ništa drugo doli udaljiti se od takvog društva. A takvih je osoba sve više na pariškim ulicama a nose naziv *flâneur*. Riječ je o osobama koje besciljno lutaju gradskim ulicama i promatraju okolinu, no zapravo ne mogu točno odrediti svoj identitet, što jest glavni razlog njihove otuđenosti od društva. Oni se nalaze na životnoj raskrsnici, gdje su djelomično još uvijek „u vlasništvu“ svojih naručitelja, no istovremeno istražuju tržište i nastoje se plasirati na njega, odnosno žele postati neovisni, no njihov ekonomski i politički položaj još nije jasan. Flâneuri, koji će kasnije postati boemi, opiru se političkim čelnicima, smatrajući ih svojim neprijateljima. U Baudelaireovoj poeziji uočava se revolt koji ti mladi umjetnici – boemi – iskazuju prema svojoj okolini. Naglašava se nezadovoljstvo okolinom i asocijalnost, što je dodatno naglašeno činjenicom da je emocionalna povezanost može biti ostvarena jedino s prostitutkom, što Baudelaireova poezija vrlo jasno dočarava. Slika Pariza u Baudelaireovoj poeziji povezana je uz motive žene i smrti, pri čemu sva ružnoća tog grada dolazi u prvi plan. Rađa se tzv. *spleen* – osjećaj kronične melankolije i besmislenosti života, kojemu Baudelaire suprotstavlja ideal. Čitava zbirka utemeljena je na suprotnostima, a takav način uzrokovan je dvojnostima u stvarnom svijetu, gdje se stječe dojam da istina može biti otkrivena tek kada se sagledaju svi oprečni stavovi. Nadalje, uvodi se novina, koja postaje najbitnija sastavnica umjetničkog izričaja, a time se umjetnost udaljava od tehnološkog razvoja. (Benjamin 2006: 40-42)

Baudelaire često u pjesmama problematizira sve nedaće s kojima se francusko društvo suočava na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, a posebice ističe probleme nižih društvenih slojeva, osjećaj apsurdna i dosade, ali i gubitak moralnih vrijednosti. Budući da su Baudelaireove pjesme dio suvremene književnosti, onda u njihovoj interpretaciji treba uzeti u obzir društveno stanje razdoblja u kojemu su nastale.

3. O autoru Charlesu Baudelaireu

Charles Baudelaire francuski je književnik, prevoditelj i kritičar rođen 9. travnja 1821. u Parizu. (Solar 2003: 271) Bio je vrlo blizak sa svojim ocem Françoisom, no on umire kada je Baudelaireu bilo samo sedam godina. Baudelaire nikad neće u potpunosti preboljeti smrt oca. Njegova se majka Caroline godinu dana nakon smrti supruga preudala za strogog pukovnika Aupicka, s kojim se Baudelaire nikad nije slagao. Razlog tomu leži u sukobu karaktera očuha i pastorka. Baudelaireov slobodan duh i neprihvatanje autoriteta te Aupickova strogoća i potreba za kontroliranjem nikako nisu mogli koegzistirati. Posljedica lošeg odnosa s očuhom je zahlađenje odnosa s majkom. (Pavletić 1993: 8-9)

Baudelaireov književni rad započinje u Parizu, gdje pohađa Collège Louis-de-Grand te kao šesnaestogodišnjak osvaja drugu nagradu na natjecanju u poeziji za pjesme na latinskom jeziku. Poeziju na francuskom jeziku počinje pisati nakon 1838. godine, odnosno nakon povratka s putovanja u Pirineje. Baudelaire upada u loše društvo te provodi vrijeme među marginaliziranim skupinama. No, istovremeno upoznaje brojne književnike, poput Theodora Gautiera, ali i otkriva književne uzore među kojima se najviše ističe stvaralaštvo američkog književnika Edgara Allana Poea. Baudelaire je smatrao da je Poe veliki genij i neizmjerljivo mu se divio. (Pavletić 1993: 8-9)

Osim umjetničkih kruga, svoje vrijeme rado je provodio u ženskom društvu. Međutim, tri žene ostavljaju značajan trag u njegovom životu, što se očituje i u njegovim djelima. Prva je Jeanne Duval, Crna Venera, žena s kojom je imao intenzivan ljubavni odnos cijeli život. Potom slijedi Bijela Venera pod kojim se nazivom krije identitet Apolonije Sabatier, dame koja je oduševila Baudelairea svojom vedrinom i karakterom do te mjere da ju je pjesnik idealizirao te joj posvetio niz pjesama. Njihov odnos također nema sretan završetak jer je s vremenom Baudelaire shvatio da je riječ o običnoj ženi, a ne uzvišenom biću, zbog čega je bio duboko razočaran. Zadnja žena u Baudelaireovom životu nosi nadimak Madona, a riječ je o glumici Mariji Daubrun o kojoj je vrlo malo pouzdanih podataka. Ona je na početku odbila Baudelaireovu ljubav, no kasnije ju je prihvatila, ali veza je ubrzo bila prekinuta iz nepoznatih razloga. (Pavletić 1993: 41-51)

Baudelaireov književni opus čine pripovijest *Fanfarlo* (1847.), zbirka poezije *Cvjetovi zla* (1857.), njegovo najznačajnije djelo, potom *Umjetni rajevi* (1860.), zbirka pjesama u prozi *Spleen Pariza* (1862.), pjesnička, kritička, esejistička i autobiografska proza *Estetičke zanimljivosti, Romantična umjetnost i Moje razgolićeno srce* (1869.). Njegov književni angažman uključuje pisanje brojnih kritika te prevođenje književnih djela. (Pavletić 1993: 9)

Baudelaireova poetika, kao i glavno djelo njegovo opusa, temelji se na nizu oprečnosti, stoga ne čudi da njegova djela sadržavaju obilježja dvaju oprečnih razdoblja – romantizma i klasicizma. Elementi romantizma predstavljeni su kao pobuna nad apsolutom te osvrt na socijalne probleme, a klasicizam se očituje kao lucidnost i osjećaja tragične krivnje koji prevladavaju njegovim pjesmama. Kršćanstvo je također imalo veliki utjecaj na njegovo stvaralaštvo, no umjesto kršćanskih vrednota njegovo zanimanje bude grijeh i sotona. Baudelaire je zagovornik umjetnosti radi umjetnosti, stoga odbacuje sva stilska načela utemeljena u romantizmu. Nadalje, dolazi do promijene mišljenja o povezanosti autorovih osjećaja i djela. Baudelaireove pjesme nisu preslika njegovih osobnih osjećaja, nego uzrokuju osjećaje jer je to svrha poezije i autor nema utjecaj na to, što je u skladu s pjesničkim načelom *l'art pour l'art*, odnosno umjetnosti je sama sebi svrha. Naposljetku, teme kojima se Baudelaire bavi pripadaju domeni egzistencijalizma obrađene kao pjesničko iskustvo. (Detoni Dujmić, ur. 2001: 92-93)

Ključna promjena koja razdoblje modernizma razlikuje od ostalih književnih epoha jest promjena o shvaćanju uloge književnosti, a sam Baudelaire bio je pristaša novog shvaćanja. Svrha Baudelaireove poezije nije poticanje osjećajnosti kod čitatelja, kao što su to radili romantičarski pjesnici, već on želi da čitatelj proživi iskustva i osjećaje koji nisu dio čitateljeve svakodnevice te na taj način novinama proširi čitateljevo dosadašnje iskustvo. (Solar 2003: 272)

Iako je Baudelaire vrlo značajan za razvoj suvremene književnosti, njegov život nije bio lagan. Brojni obiteljski i socio-politički problemi udaljili su ga od obitelji i društva, a bez prave podrške i oslonca u životu, odao se alkoholu, opijatima i druženju u sumnjivim pariškim krugovima. Njegov razvratan način života nije bio bezazlen. Vrlo rano iskusio je prve simptome teške bolesti s kojom će se boriti niz godina. Nakon nekog vremena ostaje paraliziran, gubi mogućnost govora te u teškim mukama umire 31. kolovoza 1867. u Parizu. (Pavletić 1993: 9)

3.1. O zbirci *Cvjetovi zla*

Cvjetovi zla su najvažnije djelo koje je Baudelaire napisao. Prvo izdanje objavljeno je 25. lipnja 1857. godine. Baudelaire je tom zbirkom označio početak moderne književnosti, pa čak i umjetnosti. (Pavletić 1993: 5-7) Zbirka je oblikovana ciklički, a sastoji se od šest tematski razdijeljenih ciklusa. Prvi ciklus naslovljen je *Spleen i ideal*, a u njemu se oblikuju pjesme koje dočaravaju kontrast između prokletstva vidljivog svijeta i blagoslova nevidljivog svijeta. Baudelaire je zaslužan za popularnost riječi spleen, koja se definira kao „dosada spojena s tjeskobom u opsjedajući osjećaj koji pjesnik opisuje metaforama poklopca, zatvora, podzemlja, mreže“ (Detoni Dujmić, ur. 2004: 80). Idealu je suprotstavljen spleen i očituje se kao prkos

pjesnika prema Bogu. (Detoni Dujmić, ur. 2004: 80) Prevladavaju pjesme u kojima se opisuju pjesnici i umjetnici, njihova bijeda i položaj u društvu. Sljedeći je ciklus naslovljen *Pariške slike*. U njemu se prikazuje bijeda i ružnoća života u urbanom okruženju Pariza kroz smjesu simbolizma i naturalizma. U tom se ciklusu ističe estetika ružnoće kao tehnika kojom je Baudelaire izražavao socijalnu kritiku i isticao egzistencijalne probleme. (Pavletić 1993: 13-16). U tom dijelu prikazuje se tjeskoba autora koja se očituje kroz susrete s deformiranim bićima ili duhovima. (Detoni Dujmić, ur. 2004: 80) Nadalje, autor progovara o problemu alkoholizma koji služi kao „bijeg od realnosti“ (Pavletić 1993: 16) u ciklusu *Vino*. Ističe se sveza između alkohola i apsoluta, to jest Boga. Vino čovjeku pomaže da stupi u odnos s Bogom i obrnuto, Bog čovjeku pomaže da dođe u svezu s vinom. Lik pjesnika dominantan je subjekt u ovom ciklusu a razmatra se njegov položaj u društvu, slično kao i u prvom ciklusu. Četvrti ciklus nosi naziv same zbirke – *Cvjetovi zla*. Tama i podzemlje prevladavajući su motivi iskazani u progresivnoj shemi: demon → bruka → dosada → razvrat → spolna nastranost → destrukcija → smrt. Uočavaju se elementi romantizma te težnja za postizanjem efekta šoka i skandala. (Pavletić 1993: 16-17) U predzadnjem ciklusu *Pobuna* riječ je o pobuni protiv apsoluta. Njoj će se prikloniti svi oni koji ne žele stati uz Bogu, a to su prokletnici i pobunjenici. Međutim, njihova pobuna je uzaludna te nikad neće dobiti to što nastoje, stoga oni mogu naći spas jedino u smrti. (Detoni Dujmić, ur. 2004: 80) Posljednji ciklus nosi naziv *Smrt*, što je još jedna od temeljnih tema zbirke. Smrt je predstavljena kao trijumf te se u pjesmama ističe ljepota umiranja. (Pavletić 1993: 18).

S obzirom na navedene tematske okosnice zbirke, vidljivo je da se Baudelaire bavio temama koje nisu često u središtu zanimanja, štoviše ljudi ih nastoje izbjeći jer ipak one predstavljaju ružnu stranu života na zemlji. U potvrdu toga stoji činjenica da je zbirka proglašena skandaloznom u vrijeme objave i da se protiv Baudelairea vodio kazneni postupak zbog neprimjerenog sadržaja zbirke, no poruka koju zbirka nosi puno je složenija i nije riječ samo o profanim aktivnostima i razvratu. Baudelaire dovodi u vezu umjetnost i ljubav, a njegovo djelo nudi mu mogućnost da nadživi prolaznost kojoj smo svi kao živa bića podložni. (Detoni Dujmić, ur. 2004: 79)

4. O tabu temama

Već je utvrđeno da se sadržaj zbirke *Cvjetovi zla* sastoji od prikaza tabua i stigmi, zbog čega je zbirka bila cenzurirana. Tabu teme i stigme najčešće su predmet zanimanja sociologa, jer riječ je o fenomenu koji je usko vezan uz društvo, međutim, dostupne su i spoznaje iz drugih znanosti i disciplina. U ovom poglavlju razlažu se dosadašnje spoznaje o tabuima i stigmatiziranim temama u kulturi iz različitih znanstvenih područja, ali primarno se donose zaključci iz sociologije i književnosti.

Na početku valja definirati kulturu jer se tabu teme povezuju uz postojanje kulture. Eagleton (2017: 11) razlikuje četiri moguća značenja za riječ *kultura*, a to su (1) *zbroj umjetničkih i intelektualnih djela*, (2) *proces duhovnog i intelektualnog razvoja*, (3) *vrijednosti, običaji, vjerovanja i simbolični postupci prema kojima ljudi žive ili* (4) *cjelokupan način života*. Prve dvije definicije mogu se svesti pod sintagmu kultura kao umjetnost, a druge dvije označavaju kulturu kao način života. Međutim, kultura koju tvore umjetnička i intelektualna djela prihvaćaju inovacije, dok kultura kao način života ostaje na razini usvojenih navika i običaja. (Eagleton 2017: 12-13). Tabu teme proizvod su kulture i čovjekovog postojanja unutar kulture, odnosno one se razlikuju od društva do društva. Stoga se može zaključiti da teme kojim se Baudelaire bavi su isključivo vezane uz francusko društvo na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.

O značenju i porijeklu tabua istraživao je i Sigmund Freud, jedan od najpoznatijih neurologa, poznat po svojim zaključcima u području psihoanalize. Riječ *tabu* nastaje u polinezijskom jeziku, međutim danas ju nije moguće prevesti jer koncept riječi nije više poznat današnjem čovjeku. No u suvremenom društvu *tabu* ima dva oprečna značenja. Tabu označava sveto i posvećeno, ali i uznemirujuće, zabranjeno, opasno i nečisto i uglavnom se vezuje uz religijska vjerovanja (Freud 2009: 132).

„Radi se, dakle, o nizu ograničenja kojima se podvrgavaju pripadnici primitivnih kultura; zabranjeno je ovo ili ono, oni ne znaju zbog čega, ni na pamet im ne pada da se raspituju za ta ograničenja, već im se podvrgavaju kao da su ona razumljiva sama po sebi i ubeđeni su da bi prekršaj sam od sebe bio najstrašnije kažnjen.“ (Freud 2009: 135)

Tabuima se uglavnom iskazuju zabrane kojima se nastoji utjecati na čovjekove užitke, slobodu kretanja ili komunikaciju s drugima. Ipak, nemaju svi tabui jednak učinak u društvu, neki se lakše prihvaćaju od drugih. Svaki tabu nastaje zbog straha i misterija koji okružuje koncept, ali mogu biti vezani i uz status osobe u društvu, primjerice tabui o kraljevima, svećenicima, novorođenčadi, potom uz tjelesnost, stoga nastaju tabui o pubertetu, porođaju,

menstruaciji, no postoje i tabui o bolesti i smrti potaknuti nemogućnosti prodiranja u srž tih sveprisutnih životnih procesa. Proučavanjem primitivnih civilizacija istraživači dolaze do zaključka da tabui nastaju kao rezultat vjerovanja u postojanje demonskih sila koje će kazniti kršitelja tabua. (Freud 2009: 136-138) Primitivna društva imaju tendenciju miješati pojmove svetosti i prljavštine, odnosno što je čisto smatraju religijski ispravnim, dok je nečisto religijski neispravno. Douglas spominje dva antropologa koji shvaćanje svetosti primitivnih naroda dovode u vezu s tabuima, stoga jedna od njih Frazer ističe kako se „tabui o svetosti podudaraju s tabuima o prljavštini jer primitivni um ne radi razliku između svetosti i prljavštine“ (prema Douglas 2004: 31). Danas je takav stav napušten, međutim on je bio temelj za današnje shvaćanje tabua kao moralnih zabrana.

Tabui i stigme upućuju na nedostatak moralnosti i proizlaze iz religioznih uvjerenja primitivnih naroda, no francusko društvo 19. stoljeća nije primitivno, štoviše ono je napredno i daleko razvijeno. Ipak Baudelaire, stanovnik razvijene Francuske, bio je osuđen zbog obrade tema o kojima ne treba govoriti. Postavlja se pitanje što je uzrokovalo pojavu tabua u 19. stoljeću, a odgovor je tehnološki napredak, odnosno industrijska revolucija. Naime, ona je potaknula je prizore ružnoće u umjetničkim djelima. Društvo 19. stoljeća dijeli se u dvije skupine – oni koji su pozdravljali industrijsku revoluciju i njezine tekovine i one koji su tehnološke promjene vidjeli kao korak u propast. Novine su zahvatile sve sektore. Iako je industrijska revolucija predstavljala razvoj, umjetnički opisi svjetskih gradova opisuju ih kao mračna, beživotna mjesta, puna oprečnosti. Ljudi su se stopili u mase, nema individualnosti, i počinje se razvijati tzv. popularna kultura, a pod takvim uvjetima umjetnici strahuju da će izgubiti svoje ideale, stoga se opiru demokratskim načelima i odlučuju živjeti otuđeno, a posljedica je utemeljenje dekadencije. Dekadencija obuhvaća niz pravaca u umjetnosti kojima je zajednička misao da lijepo može biti samo ono što nije korisno. Baudelaireova poetika temelji se na simbolima, a on tvrdi da sve može imati simbolično značenje, pa čak i skup riječ koji na prvi pogled nemaju nikakvog smisla, u skladu s tim simboličnost se može pronaći i u opisima zla ili ružnoći. Česte teme i motivi u umjetničkim djelima ovoga razdoblja su sadizam i mazohizam, užitek boli, sreća koju donose neuroze i psihoze, tjelesni delikti, profane aktivnosti, deformirana tijela i smrt. Zatim se ističe mizoginija kod prikaza žena jer one su uvijek grešne i nemoralne, a njihova tijela prikazana su u raspadanju. (Eco 2007: 346-354) Sve navedene teme i motive obradio je i Baudelaire u svojoj zbirci, a osobito se posvetio opisom grešne naravi žena.

4.1. Invalidnost

Prva tabu tema o kojoj se raspravlja jest invalidnost. Riječ invalidnost nije oduvijek imala jednako značenje, nego ju se tijekom povijesti poimalo na različite načine. Razlikuju se dva tipa invalidnosti – tjelesna i psihička. Invalidnost je smještena u fokus u 18. i 19. stoljeću tijekom industrijalizacije, istodobno kada koncepti o naciji, rasi, spolu i kriminalu dobivaju na važnosti. Invalidnost se može promatrati kroz dvije vizure - medicinskog diskursa i sociološkog diskursa. U medicinskom diskursu, tzv. invaliditet definiran je kao nedostatak i manjkavost čovjeka te je naglasak stavljen na rehabilitaciju i liječenje osobe. Međutim, sociološki diskurs je ponešto drugačiji. U njemu je naglasak na procesu oblikovanja identiteta osobe s invaliditetom. Smatra se da je taj identitet produkt društvenih procesa koji osobu etiketiraju kao ugroženu manjinu. Takvo mišljenje isključuje pojedinca iz društva te ograničava njegove mogućnosti. (Peternai Andrić 2019: 150-151)

„Sam pojam invaliditeta i njemu srodni pojmovi su uslijed duge upotrebe bitno obilježeni, stigmatizirani, te se invalidnost povezuje s konceptima negativnog predznaka među kojima su nemoć ili bijeda ili siromaštvo ili ružnoća ili slabost ili bolest, odnosno, uz invalidnost se vežu pojmovi poput zaostalosti, slaboumnosti i drugi.“ (Peternai Andrić 2019: 157)

Goffman u svojoj studiji o stigmatizaciji uvrštava široki spektar invaliditeta od tjelesnih (nedostatak sluha ili vida) do intelektualnih oštećenja u kategoriju stigmatiziranih, pri čemu zaključuje da stigmatizacija tih stanja ovisi o društvu, vremenu, odnosima te da su ti stavovi skloni promjenama. U današnje vrijeme invaliditet je shvaćen kao društveni i politički problem jer se svjedoči potlačenosti takvih osoba i njihovom prebivanju u društvu koje ih ne prihvaća niti im olakšava život, nego upravo suprotno. (Peternai Andrić 2019: 154-155)

Invalidnost, neovisno da li je riječ o tjelesnoj ili psihičkoj, je u umjetnosti svrstana u domenu ružnoga. U umjetnosti, a time i književnosti, prepoznaje se više vrsta ružnoće. Prva je ružnoća likova koji su uz fizičku deformiranost istodobno prokleti, nesretni ili bolesni. Zatim se pojavljuju likovi kod kojih je ružnoća uzrokovana zlom sudbinom, a većinom bivaju izopćeni iz društva, no u nekim djelima njihova deformiranost je uzrok njihove privlačnosti, ali takvi su primjeri rijetki. Potom se uočava obrazac prema kojem likove nepoželjnog fizičkog izgleda ne prati sreća u životu, štoviše njihovi su životi tragični, a osobito se to primjećuje kod ženskih likova. Kod Zole pronalazimo primjer u kojemu estetski neprivlačne žene unajmljuju druge neprivlačne žene kako bi pored njih one izgledale ljepše. Međutim, umjetnici ne problematiziraju samo tjelesnu ružnoću, već i unutrašnju, čime se bavi Oscar Wilde u romanu *Slika Doriana Graya*. Posljednji uzrok ružnoće jest bolest. Ružnoća bolesnika ističe se tek kada mu tijelo

postane deformirano, no postoje i oni umjetnici koji uviđaju i ljepotu umirućeg bolesnika u vrućici, koji kao da zrači posebnim sjajem i u tom trenutku postaje privlačan. Inspiraciju za djela s motivom bolesti umjetnici često preuzimaju iz stvarnosti gdje su starost i siromaštvo glavni uzročnici bolesti, stoga takvi prikazi postaju uobičajeni u djelima. Baudelaire je jedan od autora koji uviđa ljepotu bolesti i smrti. U njegovim stihovima nalaze se primjeri veličanja deformiranog, oronulog tijela starice ili pak slijepca koji mjesečari. (Eco 2007: 282-302)

U radu se obrađuje tema invalidnosti jer je Baudelaire ističući fizičku deformiranost čovjeka dao vidljivi znak ekonomskih i političkih problema. Invalidnost čovjeka ukazuje na postojanje egzistencijalnih problema, ali i na silinu razaranja industrijalizacije, kriza i ratova koji su zahvatili Francusku 19. stoljeća.

4.2. Spolnost i spolna nastranost

Sljedeća tabu tema koja obiluje Baudelaireovom zbirkom jest spolnost, odnosno seksualnost, a u zbirci je naglasak stavljen na seksualnost žene i prostituciju. Temu prostitucije iz pravne vizure obradila je Željko (2016), no u radu je obuhvaćen i društveno-povijesni kontekst. Prostitucija se uglavnom vezuje uz žene, a one nude seksualne usluge muškim klijentima. Međutim, u različitim razdobljima, od srednjeg vijeka do danas, akteri tog procesa nemaju jednak položaj. Žena vrlo često postaje marginalizirana u društvu, dok muškarac ne snosi nikakve posljedice za iste postupke. Tema seksualnosti, osobito ženske, često je tabuizirana u društvu, a uobičajena reakcija na nju jest gnušanje. (Željko 2016: 150-152) Prema kršćanskom učenju spolni odnos je uvijek prokletstvo. Intimni odnosi i požudne misli smatraju se velikim grijehom jer čovjeka udaljavaju od Boga, stoga se crkvenjaci zalažu za očuvanje djevičanstva kod mladih. Kršćanski nauk pohotu smatra animalističkim obilježjem, nedostojnim čovjeka. (Knibiehler 2002: 22-23) U 19. stoljeću seks je postao tabu, odnosno zabranjena tema. Mlade, bez obzira na spol, nastojalo se zaštititi od profanih aktivnosti, stoga su dječaci iz imućnih obitelji često bili poslani u internate gdje su im nudili razne aktivnosti, poput bavljenja sportom, kako bi spriječili njihovo upuštanje u intimne odnose. No takav pristup nije urodio plodom jer manjak kontakta s drugim spolom u internatu potaknuo ih je da zadovoljstvo pronađu na drugi način po izlasku iz internata, a to je često značilo u društvu prostitutke, stoga je došlo do naglog razvoja te profesije tijekom 19. stoljeća. (Knibiehler 2002: 31-33) Baudelaire često obrađuje temu prostitucije, zapravo riječ je o jednoj od središnjih tema zbirke, što je i zasmetalo vlastima kada su odlučili cenzurirati zbirku.

Obrada teme seksualnosti, odnosno seksualnih delikata u književnost često je predmet zanimanja. Primjerice, Sieburth (1984) govori o razvratnosti u poeziji istražujući stvaralaštvo Charlesa Baudelairea i Algernona Charlesa Swinburnea. Njihova djela nailaze na brojne kritike i negativnu recepciju za vrijeme njihova života. Baudelaireova zbirka *Cvjetovi zla* biva osuđena zbog širenja nemorala, a Swinburneov nakladnik povukao je iz tiska njegovu zbirku *Poeme i balade* zbog loše reakcije javnosti na sadržaj zbirke. Javnost teško prihvaća te zbirke jer se u njima vrlo zorno dočaravaju eksplicitni sadržaji, poput seksualnosti, sadomazohističkih iskustava, incesta, nekrofilije i sl. Međutim, riječ je o tome da Baudelaire i Swinburne nisu bili shvaćeni u svoje vrijeme. Njihove zbirke interpretirane su doslovno, kao da su djela realizma, te nitko nije tražio dublji smisao u pjesmama, nitko nije shvaćao njihovu simboličnost, nego su ih instinktivno odbacivali zgražajući se nad „nečistim“ sadržajem. (Sieburth 1984: 343-347)

4.3. Bol i smrt

Nadalje se kao tabu teme zbirke ističu bol i smrt. Te se teme vezuju jedna na drugu u *Cvjetovima zla*, stoga se u ovome radu promatraju istodobno. Kršćanske pretpostavke imale su veliki utjecaj na razvoj Baudelaireove poetike pa i na poimanje smrti i bola. U kršćanstvu smrt se percipira s obzirom na razinu čovjekove povezanosti s Bogom – prva je prema shvaćanju svetaca, koji radosno očekuju smrt znajući da će biti povlašten kada dođe pred Boga, a druga je perspektiva grešnika koji zna da ga na onom svijetu čeka kazna ako se ne pokaje za svoje grijeh. Prikazi paklenih muka koje očekuju grešnike česti su u crkvama jer služe kao podsjetnik grešnicima da trebaju živjeti „čistim“ životom. (Eco 2007: 62-67) Mučeništvo se povezuje uz stanje boli. No, prikazi patnji mučenika u umjetničkim djelima rijetko kad su realno oslikani. Na tim prikazima ističe se gracioznost mučenika, koji kao da ne trpe nikakvu torturu. (Eco 2007: 56).

U skladu s kršćanskom podjelom smrti koja ima različito značenje za svece i grešnike, u današnjem društvu također se nailazi na dihotomiju stajališta o umiranju. Jedni će smrt doživjeti kao zlo i nesreću, dok drugi ne razmišljaju previše o toj temi, neutralni su i samo se nadaju da neće umrijeti u mukama. Smrt je percipirana kao zlo jer označava prestanak ljudskog život, a time i nemogućnost osjećanja, stjecanja iskustava i sl., odnosno obavljanja radnji koje vesele čovjeka i čine njegovu bit. (Nagel 1970: 73- 74) O smrt se otvorenije govorilo u srednjem vijeku nego danas zbog toga što su loši životni uvjeti diktirali pojavu smrti, dok danas se nastoji izbjeći govor o smrti, a kada i jest tema razgovora ljudi su skloni upotrebljavati eufemizme. U umjetnosti se prikazuje tzv. „trijumf smrti“, pri čemu smrt nadilazi čovjeka, njegovu taštinu i vrijeme, odnosno tim se prikazima uvijek upozorava na prolaznost života i neizbježnu čovjekovu

sudbinu. Iako je tema smrti prevladava u umjetnosti srednjeg vijeka, ona je i tema brojnih modernističkih djela. Modernisti će se usmjeriti na opis smrti ili prolazak kroz muke u paklu, stoga se često kao motiv koristi tijelo u stanju raspadanja i širenje neugodnih mirisa. (Eco 2007: 62-67)

Pod pritiskom brojnih ratova, revolucija i pobuna, smrt i bol bile su neizbježne u Francuskoj 19. stoljeća. No one su i sastavan su dio svakog života, pa tako i Baudelaireovog. No, Baudelaire je imao drugačije poimanje smrti i boli. Iako je on zbog svog razvratnog života grešnik, nije se bojao umrijeti, jer za njega je smrt bila spas zbog toga što je značila okončanje svih zemaljskih problema, patnji koje je prošao.

4.4. Alkoholizam

Sljedeća je stigmatizirana tema opijanje. Riječ je o još jednoj temi koja može biti shvaćena na različite načine. U nekim se kulturama ispijanje alkohola smatra svetim, dok se u drugim na to gleda s neodobravanjem, a u nekim je alkohol u potpunosti zabranjen. (Mandelbaum 1965: 281-282) Osim toga, uživanje u alkoholu može nositi simbolično značenje. Primjerice, može označavati razliku između radnog mjesta i mjesta za opuštanje ili, u nekim religijama, razliku između svetog i običnog radnog dana. Također, alkohol postaje jedan od razloga za društvene podjele. Osobe koje često konzumiraju alkohol bivaju odvojeni od ostatka društva, odnosno marginalizirani. Slijedno tomu, društveni položaj označava primjerenost konzumiranja alkohola. Primjerice, nije primjereno da osobe na višim i istaknutijim pozicijama piju, pa tako je u Staroj Grčkoj svećenicima alkohol bio zabranjen, dok su ratnici i vojnici mogu uživati njemu. Mandelbaum primjećuje da postoje zajedničke značajke u svezi s ispijanjem alkohola. Zaključuje kako je obično riječ o skupnoj aktivnosti svojstvenoj za muškarce te se češće vezuje uz prijateljska druženja nego uz obiteljske susrete. Nadalje, ispijanje alkohola u društvu označava postojanje socijalne solidarnosti i prijateljstva među akterima. (Mandelbaum 1965: 282-283)

U Baudelaireovoj zbirci jedan je ciklus posvećen alkoholu, odnosu vinu. U tom ciklusu pjesnik progovara o položaju umjetnika u društvu, ali dominantna tema čitavog ciklusa jest bijeg od stvarnosti, odnosno težnja za otuđenjem. (Pavletić 1992: 16-17) Tema bijega i otuđenja konstanta je kroz čitavu zbirku. Uočava se da Baudelaire koristi tabu teme kao sredstva kojima će opisati društvenu atmosferu Pariza 19. stoljeća, kako bi ukazao na spleen i apsurd tadašnjeg društva.

4.5. Okultizam

Okultizam je još jedan od tabua, osobito u kršćanskom svijetu. U kršćanstvu često se okultizam vezuje uz nadnaravno i zlo, a poticatelj takvih aktivnosti jest vrag, odnosno Sotona. Ono iskušava čovjeka, a čovjekova grešnost također predstavlja tabu. U pravilu je vrag opisan kao demonsko, izrazito ružno i deformirano biće, iako se u nekim kulturama pojavljuje u obliku prelijepa žene koja zavodi smrtnike i navodi ih na grijeh ili pak u obliku opasne deformirane životinje. Uz pojavu vraga vezuje se zlo, lažljivost i grijeh, a najveće iskušenje koje vrag izaziva kod čovjeka jest sumnja. Priča o sklapanju dogovora s vragom najbolje prikazuje čovjekovo shvaćanje vražjeg djelovanja. U toj priči smrtnik pristaje na dogovor s vragom i prodaje svoju dušu vragu a zauzvrat mu vrag ispunjava ovozemaljsku želju, što smrtnik požali jer dogovor je nepravedan i on zapravo biva prevaren. U početku su umjetnici naglašavali ružnoću Sotone i snagu smrtnika koji uspješno odolijeva iskušenjima Sotone, no s vremenom smrtnik postaje sve nemoćniji u sukobu sa Sotonom. (Eco 2007: 90-102)

Iako kršćanski nauk nastoji upozoriti čovjeka na djelovanje Sotone, postoje oni koji se voljno predaju u ruke zla, a takav odnos naziva se sotonizam. Pripadnici sotonizma iskazuju svoje štovanje prema Sotoni kroz niz rituala koji podrazumijevaju isticanje čovjekove nagosti i seksualnosti ali i druge profane aktivnosti, poput sadizma. Eco tvrdi kako su ljudi oduvijek uživali gledajući tuđu patnju navodeći primjer pogubljenja, koja su uvijek bila glavna atrakcija svim građanima, a danas u brojnim muzejima i arhivama nalaze se dijelovi tijela pogubljenih povijesnih ličnosti, primjerice, zub Ivana Krstitelja, koji je pogubljen odrublivanjem glave, sačuvan je u Palači Hofburg u Beču. Nasilje pronalazimo u brojnim umjetničkim djelima u različitim oblicima. Nekad će biti riječ o vrsti fizičkog nasilje, sakaćenja i sl., dok u drugim djelima autori govore o psihološkom nasilju. (Eco 2007: 216-227)

5. Analiza tabu tema u *Cvjetovima zla*

U sljedećim se poglavljima donosi interpretacija zbirke *Cvjetovi zla* s obzirom na tabu teme. Baudelaire obrađuje teme vezane uz Sotonu, podzemlje, tajnovitost, često koristi motive vezane uz smrt, crnu magiju i pakao. (Pavličić 1993: 85) Stoga se u sljedećim poglavljima obrađuju teme kojima je on nastojao prikazati ružnoću modernog života. Interpretacija započinje s temom invaliditeta, potom se obrađuju spolnost i seksualni delikti, zatim motivi i teme vezane uz bol i smrt. Nakon toga slijedi alkoholizam kao tabu, a zatim se govori o okultizmu. Interpretacija završava poglavljem o eksploataciji radne snage, što je središnji problem malograđanina u Parizu 19. stoljeća. Sve teme povezuju se s društveno-političkim prilikama Francuske, no neke se povezuju s Baudelaireovom biografijom jer njegova poezija počiva na osobnom iskustvu, što se naglašava u interpretaciji.

5.1. Invalidnost

U zbirci se invalidnost prikazuje na dva načina – kao tjelesno oštećenje i psihološko nestabilnost. U pjesmi *Albatros* prikazuje se tjelesno oštećenje, međutim ono nosi konotativno značenje. U pjesmi mornari skraćuju svoje vrijeme loveći ptice – albatrose. Ranjena ptica postaje žrtva okrutnosti, što se prikazuje sljedećim stihovima:

*Taj krilati putnik sad je mlitav tako!
Nekoć prelijep, sad je ruglo svima!
Sad ga prlje lulom, pokazuju kako
hramlje bogalj što je letio nad njima!*

(*Albatros*, Baudelaire 2016: 12)

Leksemom *bogalj* ističe se invalidnost subjekta, a „društvo 'onemogućuje' pojedince koji su proglašeni invalidima, da ih isključuje ili diskriminira te da prema njima ili s obzirom na njih podiže afektivne, osjetilne, kognitivne ili arhitektonske barijere“ (Paternai Andrić 2019: 144). *Albatros* predstavlja običnog čovjeka ili umjetnika koji tragično završava zbog okruženja u kojemu se našao. Riječ je o okruženju koje pozdravlja nemoral i zlobu te je sklono destrukciji. Društvo je skrivilo invalidnost i slabost subjekta, odnosno on je žrtva društvenih okolnosti. Pavletić (1993: 101) tvrdi kako ta pjesma simbolizira „pjesnikov osjećaj izoliranosti i progonjenosti, proizašao iz njegove osobne obiteljske frustracije, ali i (...) njegovu egzistencijalnu žudnju da se odvoji od *drugih* i skraši *drugdje*, negdje izvan svijeta“, drugim riječima riječ je o tematizaciji bijega i progonstva. Subjekt se želi udaljiti od svojeg života jer je nesretan i nezadovoljan njime, no društvene okolnosti su takve da on nema nadu da će njegov

život ikada postati bolji. Riječ je o primjeru otuđenja iz društva, što je karakteristično za ovo razdoblje povijesti.

Nadalje, Peternai Andrić (2019) ističe kako se invaliditet može manifestirati u obliku siromaštva. Baudelaireova poezija često tematizira probleme najnižih društvenih slojeva, što se osobito zamjećuje u drugom ciklusu *Pariške slike*. Pjesme tog ciklusa obiluju osjećajem beznađa i besmislenosti života u velegradu koji ni malo ne pošteduje one pri dnu društvene ljestvice. (Pavletić 1993: 14-15) Kriterij za marginalizaciju sastoji se od financijskih (ne)mogućnosti, demografske sastavnice i invaliditeta, pri čemu su siromaštvo, pripadnost starijoj dobi te postojanje tjelesnog oštećenja razlozi za marginalizaciju osobe. U pjesmi *Sedam staraca* prikazuje se bijeda osoba starije životne dobi u Parizu. Oni su prikazani kao nemoćni, beskućnici, blijeda lica, izrazito sporog hoda i ne znaju kamo su se uputili.

*O, grade, prepun vreve, grade prepun snova,
gdje sablast u pol dana prolaznike hvata!
Gdje svuda teku tajne, ko bujan tok sokova,
kroz uske kucavice moćna golijata.*

(...)

*A nije bio pognut, već slomljen, kralježnice
svinute pod pravim kutom naspram nogu;
a štap, ko zadnji potez da ocrta to lice,
dokonča lik i korak, nespretan i zloguk,*

(...)

*A za njim niknu drugi: štap, tralje, oko, kičma,
sve isto ko u prvog, iz istog pakla stiže,
taj stoljetni blizanac, ta sablast neobična,
te k nepoznatom cilju istim hodom gmiže.*

(*Sedam staraca*, Baudelaire 2016: 139-140)

Kod prikaza siromaštva ne postoje mogućnosti za poboljšanje situacije. Atmosfera je sumorna i teška te ne postoji vjera u buduće dobro. Nadalje se uočava se repetitivnost događaja i tragičnost ljudskih sudbina, čime se potvrđuje destruktivnost zemaljskog života.

5.2. Spolnost i spolne nastranosti

Baudelaire je bio ekscentrična ličnost te je često provodio vrijeme u bordelima, stoga nije čudno što je prostitucija jedna od prevladavajućih tema njegovih pjesama. Njegov odnos prema ženama bio je ambivalentan, nekad ih je obožavao, a nekad prezirao. (Pavletić 1993: 28). Neki autori ističu kako je Baudelaireov interes za prostituciju posljedica „infantilne fiksacije na majku, koja se udajom *dala* drugome, dakle – prostituirala se!“ (Pavletić 1993: 24). Incestuozan odnos prema majci pronalazi se u pjesmi *Blagoslov*. Tekst pjesme, između ostaloga, govori o majci koja je odbacila svoje novorođeno dijete, koje treba postati pjesnik, jer joj je trudnoća izobličila tijelo.

*Kad vrhovnih sila odluka se zbude
te se pjesnik rodi u sumornom svijetu,
predstavljena majka, s krikom kletve hude,
sunu k bogu šake, a ne hvalu svetu!*

(*Blagoslov*, Baudelaire 2016: 9)

Za majku je rođenje djeteta prokletstvo, a ne blagoslov. Gotovo identičan događaj prisutan je u Baudelaireovom životu, stoga se zaključuje kako je pjesma nastala na temelju njegovog iskustva i govori o odnosu između Baudelaire i njegove majke. Baudelaire nikad nije oprostio majci što se preudala, a taj čin smatrao je njezinom izdajom jer od tog trenutka on je bio lišen majčinske ljubavi, poput djeteta iz pjesme *Blagoslov*. „Baudelaire nikad nije prestao voljeti [svoju majku] niti ju je mogao izravno kažnjavati, stoga ju je kažnjavao napadajući druge, blateći svijet i uništavajući sama sebe“ (Pavletić 1993: 24). Uzimajući u obzir da pjesma ilustrira Baudelaireov odnos prema majci, uočavaju se elementi incesta sljedećim stihovima koji ilustriraju tjelesnost ženskog subjekta, odnosno majke:

*A žena mu više po mjestima javnim:
»Kad sam dosta lijepa da mu zanos budim,
želim biti slična kraljicama davnim,
ures čista zlata, poput svih njih žudim;*

*želim opoj mirte, tamjana i kada,
moji nokti, oštri, ko nokti harpija,
mirisavih ulja, milja, mesa, vina,
svjesna da mi smijeh čije srce svlada,*

da pobožno štuje draž mojih vrlina!

(*Blagoslov*, Baudelaire 2016: 10)

Majčina tjelesnost dolazi do izražaja u prethodnim stihovima. Pjesnik detaljno opisuje njezin fizički izgled, odnosno majka razmišlja o uređivanju, ukrašavanju svojeg tijela kako bi sebe učinila privlačnom drugima. Knibiehler (2002: 89) tvrdi kako su žene kroz povijest uvijek nastojale uljepšati se, ali razlozi su mnogobrojni, od kojih je najčešći zavodjenje muškarca i ostvarivanje dominacije nad njim, što je ujedno i razlog uljepšavanja majke iz pjesme. Ukratko, pjesnik ističe putene želje majke. Baudelaire svoju majku gleda kao kurtizanu, što nije primjereno i čini se kao pretjerana reakcija na događaje iz prošlosti, ali objašnjava Baudelaireovog način razmišljanja i njegove postupke. Pri obradi teme seksualnosti, Baudelaire često stavlja naglasak na dijelove tijela, posebice ističe ženske atribute, poput grudi i oblina, ili se pak prikazuje naga tijela, što vidimo u sljedećim citatima.

*Pa da oprčavam kraj čudesnih oblina
i verem se uz bedra, do zamamnih slabina:
a kad za ljetnih žega nezdravih u doljki*

*Hladovitoj i svježoj klone od sparine,
da bezbrižno i usnem u sjeni njenih dojki,
ko pitom zaselak u podnožju planine.*

(*Gorostaska*, Baudelaire 2016: 31)

*I tu sam živio pun strasti, vedro, smjelo,
uz modro more, što me svom divotom prože,
i gole ropkinje, ambrom mirisave kože,*

(*Prijašnji život*, Baudelaire 2016: 24)

*Ta čarobna je crnka vrele, blijede puti,
vrat joj je ljupko gibak, dojke oble, jedere,
visoka, vitka, žustra, na lovkinjicu sluti,
no usne su joj mirisne, a oči hladno vedre.*

(*Jednoj kreolskoj dami*, Baudelaire 2016: 98)

Prikaz seksualnost jedan je od razloga osude Baudelaireove zbirke. U presudi je rečeno da je zbirka narušavala javni moral (Solar 2003: 271). Međutim, Sieburth (1984: 348) naglašava da

zbirka nije osuđena zbog isticanja tjelesnosti, nego zbog dvojakih tendencija pjesama, koje su narušavale onodobne reprezentacije ženskih i muških identiteta. Drugim riječima, Baudelaire prikazuje slobodu seksualnog ponašanja, ističe zadovoljavanje požude, što u njegovo vrijeme nije bilo prihvatljivo.

*Tvoja su bedra zaljubljena
u leđa i u jedre grudi,
od tvojih bludnih poza ludi
zgužvan log, drug strasnih žena!*

(*Popodnevna pjesma*, Baudelaire 2016: 92)

Pri obradi ove teme neizbježno je osvrnuti se na utjecaj Baudelaireovih ljubavnih avantura na njegova djela. U tom pogledu ističe se Jeanne Duval, tzv. Crnom Venerom. Veza i susreti s Crnom Venerom poslužili su pjesniku kao snažna inspiracija pri pisanju, stoga Pavletić (1993) tvrdi sljedeće:

„U pjesmama o Crnoj Veneri nalazimo eksploziju strasti i erotskih afekata, žarke sanjarije obojane jakim bojama, senzualne sinestezije i euforične projekcije na imaginativni ekran jedne idealne egzotike kao objektivnog korelativa pjesnikova osebnog proživljavanja zbiljskih zagrljaja i putenih snošaja sa Jeannom Duval.“ (Pavletić 1993: 41)

Na što ukazuje pjesma *Egzotični miris*. Olfaktivnim pjesničkim slikama pjesnik nam dočarava snagu putene ljubavi.

*Kad sklopljenog oka, u jesenju večer,
srčem opor miris tvojih toplih grudi,
ja vidim gdje se nižu pržine i sprudi
i žarki bljesak sunca, gdje kroz krošnje trepće,*

(*Egzotični miris*, Baudelaire 2016: 36)

Sloboda seksualnog ponašanja često se opisuje u susretima s kurtizanama, što se može uočiti u nenaslovljenoj pjesmi u obliku soneta. U njoj lirski subjekt za vrijeme susreta s prostitutkom čezne za drugom ženom, ljepoticom koju ne može imati:

*Dok jedne noći ležah uz nepoznatu neku
i ružnu Židovku, ko leš do leša pružen,
uz plaćevno to tijelo maštao sam, snužden,
o sumornoj ljepoti, željnoj, a dalekoj,*

(Nenaslovljena pjesma u obliku soneta, Baudelaire 2016: 50)

Na temelju prethodnih stihova ukazuje se na razvratnost društva jer lirski subjekt nastoji samo zadovoljiti svoju pohotu susretom s prostitutkom. Sam susret opisan je naturalistički, tijela ljubavnika opisana su kao beživotna, odnosno leševi. Ne postoji emocionalna povezanost, nego se susret svodi na seksualni čin. Žene su svedene na fizička obilježja, odnosno samo na tijelo, što je vidljivo iz atributa *ružno, plaćevno, ljepota*, od kojih se ni jedan ne odnosi na unutarnju karakterizaciju.

U zbirci se ženska seksualnost često vezuje uz grešno ponašanje i nečistoću. Na primjer, u pjesmi *Strvina* se životinjski leš u raspadu uspoređuje s „bludnom ženom“.

[strvina] *nogu dignutih u zrak, ko neka bludna žena,
sva užegla od kužna vrenja,
otvorila je gnusno, podrugljivo i lijeno,
trbuh, pun smradnih isparenja.*

(*Strvina*, Baudelaire 2016: 45)

Baudelaireove pjesme ilustriraju dvostruke društvene standarde za mušku i žensku seksualnost prema kojima se žena nalazi u nepovoljnijem položaju jer ne posjeduje društvenu moć i potlačena je u društvu, stoga ona trpi društvenu osudu, a muškarac prolazi nekažnjeno (Željko 2016: 151-152). Slijedno tomu, Baudelaire u ovoj pjesmi bludnu ženu uspoređuje sa strvinom. Zaključuje se da se pjesmom prikazuje nečistoća žene, njezina ranjivost i zanemarenost u društvu. Nitko ne obraća pozornost na strvinu, što se preslikava na žene koje su također smatranje manje vrijednima, zbog čega i jesu bile zanemarene.

U zbirci pronalazimo i primjer spolne nastranosti, preciznije nekrofilije. Prema Hrvatskom jezičnom portalu nekrofilija se definira kao *spolna devijacija kod koje osoba, većinom psihotična ili teško duševno poremećena, doživljava spolno uzbuđenje u prisutnosti leša i s lešom*¹. Nekrofilija je često bila opisana u djelima romantizma, kada se nastojalo sve zemaljsko izdići u sferu metafizičkog, odnosno dovesti u svezu s apsolutom, pa tako i svaki ljubavni čin. (Dorfles 1997: 66) Ta romantičarska značajka uočava se i kod Baudelairea, dakako u puno većoj silini koja šokira čitatelja. (Pavletić 1993: 18-17) U pjesmi *Mučenica* lirski subjekt nalazi se u mrtvačnici u prisutnosti nagog ženskog trupla. Nagost žene potiče razvoj seksualnih fantazija o preminulj.

¹ Hrvatski jezični portal, *nekrofilija*. Dostupno na <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>. Pristupljeno 28. srpnja 2023.

*na ležaju gol trup, bez ikakve sramote,
i obzira spram ljudskog roda,
pokazuje divotu zlokobne ljepote,
koju narav obilato poda*

(...)

*Jedinstven dojam ove tegobne samoće,
tugaljiv portret, sočnih čuba
i mamna oka, čar te nehajne lakoće,
upućuje na mračnu ljubav,*

*na grješnu igru, slavlje bezočnih paklenika,
gdje svi se poljupcima poje
i družu s anđelima iz čete zatornika,
što se u zastorima roje*

(Mučenica, Baudelaire 2016: 183)

Zadiranje lirskog subjekta u intimu mrtve žene čini ga perverznom, te takve misli nikako nisu očekivane u takvim trenucima, stoga čitatelj biva zaprepašten, čime je svrha Baudelaireove poezije ispunjena, a Baudelaire nastoji šokirati i začuditi čitatelja opscenošću i korištenjem bizarnih i morbidnih motiva (Pavletić 1993: 81). Primjerice, u prethodnim stihovima primjećuje se da u jednom trenutku lirski subjekt sažalijeva se nad preminulom opisujući ju kao *tugaljiv portret*, a već u sljedećem trenutku je fiksiran na izgled njezinih usana i ističe njezinu seksualnost.

5.3. Bol i smrt

Bol i smrt također su česte teme i motivi u Baudelaireovim pjesmama. Osjećaj je boli sastavni dio Baudelaireovog poetskog izraza. Ono je istovremeno izvor boli, ali i njezino utočište. Zapravo, Baudelaire piše o vlastitoj boli koju potom prikazuje kao općeljudsku, odnosno prikazuje bol u svijetu, koja nikako nije ekvivalent svjetske boli. (Pavletić 1993: 29). Bol se često prikazuje na sadistički način. Pavletić (1993: 81) govori o „psihogenoj crti Baudelaireova sadomazohizma. On u mnogim pjesmama muči sebe ili pjeva o mukama drugoga, da bi tako pružio nasladu čitateljima koji su isto tako krivo nasađeni“. Takvi opisi najbolje su istaknuti u pjesmi *Heautontimoroumenos*. Pjesma govori o fizičkom nasilju i kažnjavanju imaginarne osobe kojoj se subjekt obraća te njegovom užitku dok promatra prizor.

*Bez mržnje ću te udariti,
spokojno, ko mesar blašće,
ko Mojsije klis, mahom srašten!
Pa će se s tvojih vjeđa sliti
bujica patnje, na sve strane,
da gasi žeđ Sahare moje.
Pun žudnje, ronit ću u tvoje
suze mrljave i slane.*

(...)

*Ja sam vampir, koji siše
krv sam sebi, izopćenik,
svima na rug, okrivljenik,
čak i pukog smiješka lišen!*

(*Heautontimoroumenos*, Baudelaire 2016: 122-123)

„Bijesom i sadizmom uvelike je motiviran i Baudelaireov odnos prema ženama, prema vječnom ženskom.“ (Pavletić 1993: 27). Pjesma *Leta* još je jedan primjerak Baudelaireove ljubavne poezije o, blago rečeno, nesretnoj ljubavi. Pavletić tvrdi da ta pjesma pripada ciklusu koji je posvećen Baudelaireovoj ljubavnici Jeanne Duval, tzv. Crnoj Veneri.

*Obujmi me, o, beščutnice mila,
ti nehajna nemani, ti, gade,
da drhtavi mi prsti dugo glade
tu bujnu kosu, meku kao svila.*

(*Leta*, Baudelaire 2016: 232)

Ljubavni odnos lirskog subjekta i žene kojoj se obraća nije zasnovan na uzajamnom poštovanju ili osjećajima ljubavi, već se ističe njihova nekompatibilnosti a ona im uzrokuje bol. No, muke koje lirski subjekt trpi predstavljaju mu i zadovoljstvo, stoga u pjesmi pronalazimo obilježje mazohizma. Lirski subjekt mazohistički je vezan uz ženu kojoj se obraća. Svjestan je svoje patnje, ali on svejedno inzistira na njihovom odnosu jer istodobno uživa u toj patnji. Njegova netrpeljivost prema ženi zaključuje se na temelju leksema kojima joj se obraća, a to su: *gade, beščutnice mila, nehajna neman*. Pjesma savršeno prikazuje odnos između pjesnika i Jeanne Duval, koji je bio utemeljen na neprestanim izmjenama osjećaja obožavanja i prezira.

„Opterećena svim manama i porocima jedne izopačene mješanke, Jeanne je u moralnom smislu odvratna, upravo monstuozna. Podmukla, rastrošna, raskalašena, lažljiva, nemilosrdna srca, zločesta, nevjerna, a uz to i glupa i alkoholičarka“. (Pavletić 1993: 41). Većina pjesma posvećenih Crnoj Veneri sadržavaju obilježja sadizma, bilo ofenzivnog ili defenzivnog, kako ih razlikuje Georges Blin (Pavletić 1993: 81). Primjer ofenzivnog sadizma pronalazi se u pjesmi *Heautontimoroumenos*, a defenzivni je prisutan u pjesmi *Odviše veseloj*, i to u sljedećim stihovima:

*A volio bih jedne noći,
kad se ura strasti stiša,
k blagu bića tvog, bez glasa,
puzeći ko podlac doći,*

*da ti kaznim put razdraganu
i pošteđene dojke stežem
i na začuđeni bok urežem
dugu i duboku ranu,*

*da ti, čudna strasti moja,
kroz ta usta, mnogo mlađa,
mnogo ljepša, mnogo slađa,
štrcnem otrov, sestro moja!*

(*Odviše veseloj*, Baudelaire 2016: 235)

U prethodnim stihovima lirski subjekt zamišlja da nanosi bol drugoj osobi, odnosno ženi, kako bi se zaštitio od daljnjih patnji koje su nastale njezinom krivnjom. Zapravo je lirski subjekt rastrgan zbog onoga što osjeća prema ženi - u jednom trenu ju voli, a u drugome mrzi. Intenzitet njegovih osjećaja je vrlo ekstreman, stoga on prerasta u sadističke težnje i želju za usmrćivanjem žene.

Nije samo Baudelaireov odnos prema ženama preziran, on je općenito bio negativan prema svemu. Sartre uočava da je za Baudelairea čovjekov pad, uzrokovani patnjom i osjećajem boli, jedini put kojim čovjek može spoznati svoje postojanje (Pavletić 1993: 30), što se iščitava iz stihova pjesme *Maska*.

*– A zašto ona plače? Ta ljepota savršena,
što obori sav ljudski rod pod snažne noge,
i kakva bol to mori kršna bedra njena?*

*– A ona plače, ludo, što živjela je, stoga!
I zato što još živi! No, najgora je mora
u žaljenju od kojeg drhturi ko zimi,
tek to što sutra opet živjeti se mora!
I sutra, prekosutra i vječno! – Kao svi mi!*

(Maska, Baudelaire 2016: 33)

Pjesma sugerira da život nije dar čovjeku s niz sretnih trenutaka, nego donosi jedino patnju i bol. Život je prikazan kao tortura čovjeka koja se ciklički ponavlja. Slijedno tomu, Baudelaire smrt prikazuje kao uzvišeni trenutak čovjekova života. Neki autori tvrde da je „smrt oslobođenje bića od sputanosti i izgubljenosti u grotesknim situacijama našega zemaljskog prebivanja“ (Pavletić 1993: 37). Jednak stav prema smrti posjeduje i Baudelaire, primjerice u pjesmi *Smrt siromaha*, koja govori o značenju smrti za one koji žive u neimaštini.

*Za sve nas Smrt je, jao, i utjeha i nada,
sve samo za nju živi, ona je svrha žića,
eliksir što nas jača u borbi protiv jada
i bodri nas na putu do mraka i nebića,*

(...)

*Smrt je naš Anđeo, što nas mamno zove
na počinak, što jamči tih san i čarne snove,
te mekan ležaj stere za čeljad željnu hljeba;*

(*Smrt siromaha*, Baudelaire 2016: 210)

Iz primjera se uočava da je smrt uspoređena s anđelom iz čega proizlazi da smrt ima božanstvena obilježja, poput tog bića. Smrt je izvor utjehe i nade, ona donosi čovjeku mir jer ga udaljava od realnosti, patnje i bijede zemaljskog života, odnosno Baudelaire donosi primjere tzv. trijumfa smrti. Trijumf smrti kao tema u književnosti pojavljuje se još u 12. stoljeću prikazujući prolaznost svega zemaljskog – od vremena i slave do čovjekova života. (Eco 2007: 62). Iako je smrt tema koja se često izbjegava u razgovorima i spominje samo kad je to nužno, Baudelaire ne zazire od nje, štoviše cijeli je ciklus posvetio upravo temi smrti. „Motiv propadanja i agonije,

smrti i pada jedan je od najproduktivnijih u *Cvjetovima zla*, a ujedno i najutjecajniiji poticaj za cijelu europsku, napose dekadentnu modernu.“ (Pavletić 1993: 32). U pjesmi *Radoznančev san*, pjesnik ukazuje na te oprečnosti, lirski subjekt obraća se poznaniku i govori o umiranju.

*Je l' i tebe u patnji stran srh užitka smuši,
te netko za te reče: »Gle, kakva li čudaka!«
- A tek što nisam umro! U zaljubljenoj duši
oćutjeh strast i stravu, drag bol osobenjaka;*

*i nadu i tjeskobu, spoj što me zdušno guši;
što brže sipi pijesak kobnog dobnjaka
moj bol je gorči, a i slađi, dok mi suši
srž srca, goneći me iz društva veseljaka.*

(*Radoznančev san*, Baudelaire 2016: 213)

U pjesmi se lirski subjekt nalazi na samrti, ali ima podvojene osjećaje oko umiranja – on očekuje smrt s veseljem, ali i strahom. Primjećuje se otuđenost subjekta jer ga raduje što umrijeti znači prestati biti dio društva. No, on istovremeno osjeća bol koja postaje jača što je smrt bliža. Bol koju on opisuje može biti fizička, uzrokovana nekom bolesti ili duševna, poput osjećaja tjeskobe, što subjekt također spominje. U prethodnim stihovima uočava se ljepota ružnoće, pri čemu je smrt ružno, ali zbog shvaćanja lirskog subjekta smrti kao lijepoga, smrt dobiva dimenziju ljepote, a uživanje u ružnome tipična je odlika Baudelaireove poetike. (Pavletić 1993: 82).

5.4. Alkoholizam

Baudelaire je čitav jedan ciklus posvetio temi alkoholizma, a taj je ciklus naslovio *Vino*. Ciklus se sastoji od samo pet pjesama – *Duša vina*, *Vino prnjara*, *Vino ubojice*, *Vino osamljenika*, *Vino zaljubljenika*. Sami naslovi pjesama navode na misao o prisutnosti alkohola na svim društvenim razinama te obuhvaća širok spektar profila ljudi. U prvoj pjesmi *Duša vina* vino je personificirani subjekt. Vino se obraća čitatelju ili imaginarnom *ti*.

*Podjarit ću sjaj vatre u oku tvoje žene,
tvom sinu dat ću moć i boju krepka bića,
kad jednom u životu okršaj krene,
i bit ću mu kap ulja za okrjepu mišića.*

(*Duša vina*, Baudelaire 2016: 169)

Alkohol, odnosno vino se u pjesmama prikazuje kao sredstvo za bijeg od stvarnosti, što je jedna od glavnih tema zbirke. Međutim, uočava se da Baudelaire motivom vina problematizira i socijalne prilike Pariza na početku 20. stoljeća. Vino je zapravo opjevano kao rješenje problema, odnosno ono čovjeku predstavlja izlaz, omogućuje mu udaljavanje od patetičnih životnih okolnosti. (Pavletić 1993: 16). Sljedeći stihovi prikazuju povezanost čovjeka, vina i Boga, pri čemu se ističe da je Bog čovjekov stvoritelj, a vino nastaje čovjekovim radom pod utjecajem božanske sile. Vino je stoga *sveta* tekućina koju božanstvo indirektno daje čovjeku kako bi u njemu pronašao utjehu, Pavletić (1993: 17) shematski prikazuje taj odnos na sljedeći način Bog → Čovjek → Vino ili Vino → Čovjek → Bog.

*a Bog, da smiri srdžbu i tupav nehaj sviju
već starih prokletnika, što mrko, šutke mriju,
u grižnji smisli san, da živ stvor bar još bunca,
a čovjek stvori vino, to sveto dijete Sunca!*

(*Vino prnjara*, Baudelaire 2016: 172)

Baudelaire u ovome ciklusu odaje priznanje vinu kao spasitelju, primjerice *Vino osamljenika* čini se poput ode toj tekućini, koja se smatra najvećom društvenom vrijednosti. Vino približava čovjeka Bogu, odnosno pod utjecajem vina čovjek se poistovjećuje s božanstvom.

*baš ništa nije vrijedno, o, staklenko duboka,
žestine tvog napitka, što bezdan ga tvog boka
čuva žeđ poeta, svim srcem sklonom lozi:

jer ti si mu sva mladost, sam život, um i volja,
sva nada, no i ponos, to blago bijednih golja,
jer on je naša slava, po njemu svi smo Bozi!*

(*Vino osamljenika*, Baudelaire 2016: 176)

5.5. Okultizam

Moderna poezija i dekadencija posežu duboko u maštu kako bi na površinu izvukli sve ono najgore što postoji – sve perverzije, boli, zlo. (Eco 2007: 350-352) U to spada i okrenutost čudnovatom i nadnaravnom, a Baudelaireovo zanimanje je bilo usmjereno i na takve okolnosti. (Pavličić 1993: 85). U njegovoj zbirci pronalaze se primjeri nestvarnih bića te spomen magičnih

moći, što se zorno prikazuje u pjesmi *Vampirski preobražaji*. Tekst govori o susretu muškarca i žene, a njihov susret vodi prema intimnom odnosu. U središtu pozornosti je ženski lik koji doživljava promjenu prema kraju pjesme. Na početku pjesme žena je senzualna, samopouzdana, svjesna svoje moći nad muškarcem u procesu zavodjenja, njezina moć u središtu je pozornosti jer ona govori sljedeće:

*Jer ja sam, mudrača moj, vještak sviju strasti,
dok slabom rukom držim čovjeka u vlasti*

(*Vampirski preobražaji*, Baudelaire 2016: 238)

Razlikuju se dvije vrste zavodjenja – pasivno i aktivno. Pasivnim zavodjenjem se bez namjere izaziva sviđanje kod drugoga, a aktivnim se namjerno izaziva osjećaj privlačnosti kod drugoga. Zavodjenje može biti poticaj za razvoj težnje za dominacijom, a žensko zavodjenje gotovo uvijek je aktivno, čime žena nastoji nadvladati potlačeni položaj koji joj je nametnut. (Knibiehler 2002: 87-89) Potom se lik žene izobličava u monstrozno biće, a ugođaj pjesme postaje sablazan. Novonastalo biće opisuje se sljedećim citatom:

*da uzvratim joj cjelov, za ljubav, trgoh usnu,
jer mješinu tek spazih, gnojavu i gnusnu!*

(*Vampirski preobražaji*, Baudelaire 2016: 238)

Činjenica da ona pije krv upućuje na zaključak da je riječ o vampirici. Žena je svedena na razinu životinje, odnosno monstruma koji siše krvi i koji šteti muškom rodu. Ona je prevarantica jer muškaraca zavodi svojim tijelom, a kad ga drži u šaci pokazuje mu svoje pravo – monstrozno – lice. Pretvorba žene u vampiricu podrazumijeva postojanje nadnaravne prirode ili magiju. Groteskne prikaze preobrazbe žene u vampiricu Mauron, tvrdi Pavličić (1993:35), bi objasnio da su slike proizašle iz pjesnikove podsvijesti, iz boli što ju pjesnik osjeća. Osim groteske, u pjesmi se uočavaju i „morbidne halucinacije i kontemplacije smrti usred života“ (Pavličić 1993: 18). Okultizam se pojavljuje radi ostvarivanja poetike tajne. „Mistifikacija je također hijerarhična težnja za otvaranjem rituala maske i poze, nejasnih konkretnih šifara za nemire srca i duša.“ (Pavličić 1993: 88).

Interpretacija prethodne pjesme može biti i s obzirom na društveno-politički kontekst, pri čemu žena predstavlja vladajuću političku skupinu, a muškarac potlačeno stanovništvo. U tom pogledu oslikan je tipičan odnos moću u francuskom društvu 19. i 20. stoljeća, pri čemu

potlačeno stanovništvo u novo izabranoj vlasti vidi ostvarenje svojih prava, no ubrzo vladajuća skupina pokazuju svoje pravo, monstruozno lice te potlačeni ostaju bez svojih prava ili pak izbija nova pobuna i revolucija pri čemu najviše stradavaju najniži društveni slojevi.

5.6. Eksploatacija radne snage

Događaj koji je obilježio 19. stoljeće jest veliki gospodarski razvoj. Njime je stvoreno kapitalističko društvo koje je podijeljeno na radnike i kapitaliste. Baudelaire u svojoj zbirci progovara o egzistencijalističkim temama koje su nastale zajedno s kapitalizmom. Tema koju Baudelaire obrađuje jest eksploatacija radnika pretežito obrađene u ciklusu *Pariške slike*. (Pavličić 1993: 16). Ako se promatraju samo naslovi pjesma iz tog ciklusa (*Slijepci, Kostur težak, Ridokosoj prosjakinja, Magle i kiše* itd.), jasno je koji dojam Baudelaire ima o Parizu. Sljedećim stihovima ilustriraju taj dojam:

*O. recite mi, mračna bića,
težaci, tupih, mrkih lica,
što vi, krtih kraljeznica
i davno klonulih mišića,*

*od ove jadne zemlje jalovice
očekujete, jadni kmeti,
o mrtvačke tačke speti,
za koje gazde i žitnice?*

(*Kostur težak*, Baudelaire 2016: 148-149)

Prethodnim stihovima iz pjesme *Kostur težak* opisani su stanovnici urbanog mjesta. Urbano mjesto u pjesmi jest Parizu, što se zaključuje na temelju spomena rijeke Seine u prvoj strofi pjesme koja teče tim gradom. „Velegrad je arhitektonika, djelo ljudskih ruku, daleko od prirode, i stoga – potencijalna ili zbiljska ljepota i čama života“ (Pavličić 1993: 90). Kao što je to bio slučaj u pjesmi *Sedam staraca*, i u ovoj se naglašava tjelesna deformiranost stanovnika (*krtih kralješnica, klonulih mišića*). Tjelesna deformiranost navodi na zaključak da je život u Parizu breme, a ne užitak. Lirski kojega promatra stanovnika i njegova figura podsjeća ga na kmeta, čime se naglašava njegova potlačenosti u društvu. Ono što Parižanin dijeli s kmetom jest fizički rad u nepovoljnih radnim uvjetima koji uništava njegovu fizionomiju. Također se ističe problem prava jer nemaju svi stanovnici iste prilike u društvu. Točnije prava su uvjetovana novcem. Njegov život svodi se na puko preživljavanje u urbanoj sredini.

Na kraju potrebno je osvijestiti da je Baudelaireova poezija odraz društvenog stanja (Pavletić 1993: 68), te je iz te perspektive riječ o realističnoj poeziji. Svi tabui koji se spominju preuzeti su iz društvenih okolnosti kojima je Baudelaire svjedočio. U sljedećim stihovima uvodne pjesme *Čitatelju* pjesnik otkriva čitatelju korijen problema francuskog društva 19. i 20. stoljeća koristeći motive iz podzemlja:

*No, kraj svih strvinara, hijena, zmija, kuja,
svih majmuna, bizona, škorpija, pantera,
čudovišta što gmižu, riču, kolju kao zvjerad,
u zvjerinjaku, gdje naš porok stalno buja,

nešto je gore, mrže i gorče do sto puta!
I premda ne skače, ne urla, niti vrišti,
već teži da svu zemlju isprevrne i sništi,
da jednim zijevom cijeli svijet proguta,

a to je Dosada! – Tu cmizdravicu znate,
jer sjetno puši hašiš, a sanja gubilišta,
ti, čitatelju, znaš taj soj, i mek i ništav,
o, dvolični moj štilče, moj silnične i brate!*

(*Čitatelju*, Baudelaire 2016: 6)

Čitatelju je naslov proslavne pjesme Baudelaireove zbirke *Cvjetovi zla*. Riječ je o misaonoj pjesmi u kojoj pjesnik progovara o grijesima kojima je čovjek podlegao u svakodnevnom životu i koji su postali okosnica življenja. Spominju se neki od sedam glavnih grijeha kršćanskog učenja - lijenost, škrtost i bludnost, kojima se ljudi prepuštaju i time „prljaju“ svoju dušu, no ne mare zbog toga ili nisu svjesni posljedica svojih postupaka. Subjekt pjesme obraća se izravno čitatelju, što nagovještava i sam naslov, pjesma stoga djeluje kao osobna poruka čitatelju o značenju zbirke. Subjekt govori čitatelju da je grešnost uzrokovana stanjem dosade, riječ koju pjesnik piše velikim početnim slovom. Spleen je opisan kao bolest koja se ne može izliječiti i od koje svi boluju – to je najveći problem društva 19. stoljeća (Pavletić 1993: 13). Subjekt se u posljednjem stihu poistovjećuje s čitateljem, ističe se osjećaj jednakosti i razumijevanja jer svi se nalaze u jednakoj situaciji koju diktira sila veća od čovjeka, a to je Sotona.

6. Zaključak

U ovome radu istražuju se tabu teme i stigme u zbirci *Cvjetovi zla* Charlesa Baudelaire. Charles Baudelaire je francuski književnik, prevoditelj i kritičar, a njegova književna djela nastaju krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Zapravo je riječ o tranzicijskom razdoblju, a procesi promjena jednako se odvijaju na području književnosti, kao i na društvenom, ekonomskom i političkom planu. Najvažnija odrednica tog razdoblja je uvođenje noviteta. U društvenom kontekstu je došlo do razvoja tehnologije, koja je značila napredak za čovjeka, ali ona istodobno nije poboljšala životni standard, nego upravo suprotno. Uz to događale se brojne krize, revolucije i ratovi, osobito u Francuskoj, s velikim ljudskim žrtvama. Također, u Francuskoj su se neprestano mijenjali oblici vladavine i država nije mogla pružiti stabilnost stanovništvu. Neprestano se ponavljala praksa prema kojoj vladajući jedino njeguju svoje interese, čime je narod izgubio vjeru u pravdu. Svi ti događaji rezultirali su otuđenjem čovjeka iz društva. Ljudi su smatrali da život nema smisla i bili su izrazito nezadovoljni svojim položajem, ali isto tako su smatrali da su bespomoćni, odnosno da ništa što učine neće promijeniti njihovu situaciju. Stoga je došlo do naglog pada moralnih vrijednosti u društvu jer više se nije marilo za očuvanje ljudskog dostojanstva. Baudelaire se poistovjećivao s potlačenim stanovništvom i bio je svjestan svih egzistencijalnih problema prosječnog čovjeka. U svojoj zbirci *Cvjetovi zla*, Baudelaire se nije sudržavao pri prikazivanju ružnoga što se odvijalo na pariškim ulicama. Takav pristup francuska vlast nije mogla prihvatiti, stoga je zbirka bila osuđena u vrijeme objave zbog nedoličnog sadržaja, a potom i cenzurirana, što ukazuje na postojanje tema o kojima nije bilo dozvoljeno govoriti, koje su nazvane tabu temama. U radu se obrađuju teme invalidnosti, spolnosti i spolne nastranosti, boli i smrti, alkoholizma, okultizma i eksploatacije radnika. Ove teme vezuju se uz različite sektore života a njihovom obradom stvara se cjeloviti prikaz života u Parizu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Baudelaire se svakodnevno susreće s ljudima koji su pod bremenom kriza, revolucija i ratova, stoga je svrha Baudelaireove poezije šokirati čitatelja, a to uspijeva koristeći motive iz podzemlja i naturalističke opise. Baudelaire koristi invalidnost kako bi opisao posljedice vanjskih faktora na subjekta, a u širem kontekstu subjekt je umjetnik ili pak potlačeni građanin. Nizak životni standard, razornost revolucija, ratova i kriza te pritisak vladajućih skupina na ostali puk da se konformiraju njihovim pravilima odražavaju se na tijelu subjekta u obliku raznih deformacija. Nadalje, Baudelaire se koristi seksualnim nastranostima radi opisivanja društvenog stanja. Iako je seksualnost dominantna tema u zbirci, primjećuje se razina mizoginije kod Baudelaire jer prevladavaju primjeri ženske seksualnosti i prostitucije. Baudelaireov prezir prema ženama proizašao je iz njegova odnosa s majkom. On je nikad nije

mogao oprostiti što se preudala nakon smrti njegova oca i tim činom on je smatrao da se ona prostituirala. No, bordeli i prostituiranje nisu bili neobični u francuskom društvu 19. i 20. stoljeća. Međutim, prikazom seksualnih delikata i razvrata ukazuje se na pad moralnih vrijednosti u društvu. Društvo gubi moralnost jer ne vide smisao života, sve je postalo apsurdno i uz to neizvjesno zbog ratova i revolucija pa se prepuštaju zemaljskim nasladama. Ovom temom Baudelaire uvodi i problem spolne diskriminacije u društvu, pri čemu se žena omalovažava, dok muškarac nije obilježen takvim osudama. Zbirka donosi i primjere spolnih nastranosti, poput nekrofilije. Osim što takav sadržaj djeluje uznemirujuće, Baudelaireu služi za prikaz moralne propasti francuskog društva. Tema seksualnost povezana je s temom boli i smrti kroz prikaz sadizma i njegovih oblika. Bol i smrt su kod Baudelairea u isto vrijeme izvor tuge i užitka. Smrt i bol također se vezuju uz Pariza 19. i 20. stoljeća gdje su svakidašnja pojava, a pojavljuju se zbog loših životnih uvjeta ili zbog izbijanja ratova i pobuna u politički nestabilnoj Francuskoj. Govoreći o sadizmu, zbirkom se ukazuje da čovjek uživa gledajući drugog kako pati, što ponovno podupire tezu da etičke vrijednosti nisu bile čvrsto uspostavljene među francuskim stanovništvom. Nadalje, kod Baudelaire je smrt uzvišeni trenutak u čovjekovu životu jer ga udaljava o zemaljskih muka, osjećaja otuđenosti i dosade, što pridonosi Baudelaireovom prikazu Pariza kao mjestu koje je gore od pakla iako je na zemlji. Sliku Pariza dodatno oslikava prizor alkoholiziranih osoba kojima je alkohol jedina utjeha u životu, a upravo toj temi Baudelaire posvećuje čitav jedan ciklus. Vino predstavlja izlaz otuđenom, nezadovoljnom čovjeku jer ga udaljava od patetičnosti njegova stvarnog života i nudi mu privremeni zaborav. U tom pogledu smrt i alkohol imaju jednaku ulogu za modernog čovjeka. Da je Pariz mjesto gore od pakla već je utvrđeno, no ta poveznica dolazi do izražaja kada Baudelaire poseže u područje okultizma. Uvođenjem nadnaravnih elemenata iskazuje se ono najgore u ljudskom biću, sva perverzija i zlo, no povezuje se i s političkim stanjem u Francuskoj, gdje se jedna ideologija na prvi pogled činila idilično u smislu stjecanja boljih prava za potlačene, no to se ubrzo promijenilo i ispostavilo da vladajući djeluju isključivo po svojim interesima. Posljednji problem koji se obrađuje jest eksploatacija radnika. Radnici su dio potlačenih skupina koje se neprestano nastoje izboriti za svoja prava, no njihovim pokušajima nisu bili uspješni. Zahtjevnost rada u nehumanim radnim uvjetima dovodi do niza fizičkih deformacija koje ih potom još više marginaliziraju. Promatrajući Baudelaireov rad i djelo, zaključuje se da je njegov angažman bio usmjeren na analizu francuskog društva na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Slika koju Baudelaire dočarava jest zasnovana na društvenim, ekonomskim i političkim problemima tadašnje Francuske, a on ju oslikava bogatim pjesničkim i stilskim sredstvima u skladu s modernističkim poimanjem umjetnosti.

7. Literatura

1. Baudelaire, Charles. (2016.) *Cvijeće zla*. Koprivnica: Šareni dućan
2. Benjamin, Walter. (2006.) *The Writer of Modern Life. Essays on Charles Baudelaire*. Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press
3. Carpentier, Jean, Lebrun, Françoise. (1999.) *Povijest Francuske*. Zagreb: Barbat
4. Detoni-Dujmić, Dunja (ur.). (2001.) *Leksikon stranih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga
5. Detoni-Dujmić, Dunja (ur.). (2004.) *Leksikon svjetske književnosti. Djela*. Zagreb: Školska knjiga
6. Dorfles, Gillo. (1997.) *Kič. Antologija lošeg ukusa*. Zagreb: Golden marketing
7. Douglas, Mary. (2004.) *Čisto i opasno*. Zagreb: Algoritam
8. Eagleton, Terry. (2017.) *Kultura*. Zagreb: Naklada Ljevak
9. Eco, Umberto. (2007.) *On Ugliness*. London: Harvill Secker
10. Freud, Sigmund. (2009.) *O seksualnoj teoriji. Totem i tabu*. Novi Sad: Akademska knjiga
11. Knibiehler, Yvonne. (2002.) *Seksualnost kroz povijest*. Zagreb: AGM
12. Mandelbaum, David G. (1965.) „Alcohol and Culture“, *Current Anthropology*, vol. 6, br. 3, str. 281-293.
13. Nagel, Thomas. (1970.) „Death“, *Nous*, vol. 4, br. 1, str. 73-80
14. Pavletić, Vlatko (1993.) *Baudelaireovi „Cyjetovi zla“*. Zagreb: Školska knjiga
15. Peternai Andrić, Kristina. (2019.) *Pripovijedanje, identitet, invaliditet*. Zagreb: Meandarmedia
16. Sieburth, Richard. (1984.) „Poetry and Obscenity: Baudelaire and Swinburne“, *Comparative Literature*, vol. 36, br. 4, str. 343-353.
17. Solar, Milivoj. (1982.) *Suvremena svjetska književnost*. Zagreb: Školska knjiga
18. Solar, Milivoj. (2003.) *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden marketing.
19. Željko, Darija. (2016.) „Problem prostitucije i njezina zakonska regulacija u europskom okruženju do prve polovine 20. stoljeća“, *Pravnik*, vol. 50, br. 1, str. 149-175.

SAŽETAK

U ovom radu istražuju se tabui i stigmatizirane teme u zbirci poezije *Cvjetovi zla* Charlesa Baudelairea. Povod za istraživanje leži u činjenici da je zbirka bila osuđena u vrijeme objave zbog nedoličnog sadržaja. Pretpostavka na kojoj je rad utemeljen jest da je uporabom tabua i stigmatiziranih tema Baudelaire nastojao ukazati na propast francuskog društva koje karakterizira gubitak moralnih vrijednosti i sklonost destruktiji. Interpretacijom se dolazi do zaključka da je Baudelaire koristio tabue kako bi oslikao stanje u francuskom društvu svoga doba. Središnji motiv zbirke je ružnoća iskazana kroz tabue invalidnosti, seksualnosti, boli i smrti, alkoholizma, okultizma i eksploatacije radne snage. Promatrajući navedene tabue kroz prizmu društveno-političkih prilika, jasno je da su nemoralnost i sklonost destruktiji stanovništva uzrokovani brojnim ratovima, krizama, revolucijama i njihovim posljedicama koji se odvijaju na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće u Francuskoj. Razdoblje je to borba za bolja prava potlačenih koje gotovo uvijek završavaju na njihovu štetu. Pariz prema Baudelaireovim stihovima je mjesto otuđenog čovjeka, opterećenog kroničnim osjećajem dosade i apsurdom, koji ne vidi smisao svojeg života te mu smrt predstavlja jedinu utjehu.

Ključne riječi: Charlesa Baudelaire, tabu, stigma, Pariz